

PRENATALNA FAZA ČOVJEKOVOG ŽIVOTA U SUNNETU

Fadilj MALJOKI

Fakultet islamskih nauka u Sarajevu
fadilj.maljoki@fin.unsa.ba

SAŽETAK: Ovaj rad govori o prenatalnoj fazi čovjekovog života u svjetlu poslaničke zaostavštine. Sastoji se od dva dijela. Prvi dio govori o poslaničkim smjernicama vezanim za ovu fazu. Te smjernice klasificirane su na opće i specifične. Drugi dio analizira razmatranu temu s naučnog aspekta. Naime, nekoliko je hadisa koji opisuju fiziološke procese koji se dešavaju u prenatalnoj fazi. Ti hadisi se danas tumače i u svjetlu naučnih činjenica, a njima se argumentira i tvrdnja o nadnaravnosti sunneta.

Ključne riječi: sunnet, hadis, prenatalna faza, embrij, fetus

Uvod

Sunnet regulira ljudski život u njegovoj punini. On, pored ostalog, daje smjernice i nudi informacije vezane za vertikalnu čovjekovog života. Na tom tragu, sunnet tretira različite životne faze, pa i prenatalnu i postmortalnu fazu. Ovaj rad bavi se prenatalnom fazom kroz njena dva aspekta koja su isprepletana, a to su usmjeravajući/preskriptivni i konstatirajući/deskriptivni. Pod prvim aspektom misli se na niz uputa Poslanika, a.s., vezanih direktno ili indirektno za prenatalnu fazu, dok se pod drugim aspektom podrazumijevaju informacije koje sunnet nudi o ovoj fazi. Budući da informacije o začeću i razvoju djeteta u prenatalnoj fazi koje se spominju u hadisi nisu bile dostupne u vremenu u kojem je Poslanik, a.s., živio, pa ni stoljećima nakon njegove smrti, one se danas sagledavaju i kroz prizmu naučnog tumačenja sunneta.

Promjene koje se događaju u toku trideset osam sedmica trudnoće obično se dijele u tri faze: fazu zigota (prve dvije sedmice), fazu embrija (od treće do osme sedmice) i fazu fetusa (od devete sedmice do porođaja). (Berk, 2008:77) Istraživanja pokazuju da se djetetova ličnost izgrađuje i prije njegovog rođenja. Ukupno psihofizičko zdravlje majke i drugi faktori značajno utječu i na zdravlje djeteta. Na zdravlje djeteta u prenatalnoj fazi utječu genetski faktori, prehrana majke koju dijete dobija posredstvom krvi i o kojoj je u potpunosti ovisno, njeno emocionalno stanje, stres kojem je izložena, njen glas i drugi zvukovi, teratogeni (faktori koji mogu uzrokovati urođene mane putem toksičnog djelovanja na embrij ili fetus, kao što su lijekovi, alkohol, duhan, zračenje, okolinska zagađenja, zarazne bolesti itd.), tjelesne aktivnosti, krvna grupa majke i djeteta, dob majke, porodični i društveni ambijent itd. Neki od

spomenutih faktora su pod potpunom ili djelimičnom kontrolom čovjeka, dok na druge nema utjecaja. Ovi faktori mogu doprinijeti i da dođe do pobačaja, teškog ili prijevremenog porođaja i smrti u perinatalnoj fazi. (Berk, 2008:81–91; Tahir i Khalily, 2016:54–59)

Rano učenje počinje još u prenatalnoj fazi, a odnosi se na utiskivanje/bilježenje tragova i vezivanje za određene zvukove koje fetus čuje u majčinoj utrobi. Određena istraživanja pokazala su da otkucaj majčinog srca i njen glas stimuliraju osjetilno iskustvo fetusa. Naime, u prenatalnoj i postnatalnoj fazi, pokazala su ova istraživanja, dijete drugačije reagira na majčin otkucaj srca i njen glas u odnosu na druge zvukove, što se objašnjava prenatalnim učenjem. Pored kognitivne sposobnosti fetusa, u literaturi se ističe i utjecaj zvukova na emocionalni razvoj, što podrazumijeva stvaranje afektivnih veza i

osjećaj (ne)sigurnosti potaknut tim zvukovima. (Tahir i Khalily, 2016:56; Slatina, 2005:129–134)

Određene poslaničke smjernice vezane za prenatalnu fazu u ovom radu date su u formi općih načela, tj. ne dovode se eksplicitno u vezu s ovom fazom. Pored ovakvih smjernica, naveli smo konkretnije smjernice, odnosno smjernice koje su direktnije vezane za ovu fazu. Naučne aspekte hadisa po pitanju prenatalne faze čovjekovog razvoja obradili smo u svjetlu hadisa koji govore o presudnom faktoru koji određuje izgled djeteta, razvojnom periodu prenatalne faze kada se formiraju određeni organi i određuju neki aspekti sudbine te broju zglobova u ljudskom organizmu. Primarna funkcija ovih hadisa nije ustanovljavanje naučnih činjenica, već pružanje upute, u smislu da oni potvrđuju istinitost poslanstva Muhammeda, a.s., i da su u funkciji usmjeravanja na ono u šta treba vjerovati i način na koji treba djelovati.

1. Poslaničke smjernice vezane za prenatalnu fazu

Period trudnoće ispunjen je osjećanjem zadovoljstva i samoostvarenja, jer je materinstvo prirodna potreba žene. S druge strane, ovaj period popraćen je i poteškoćama kroz koje žena prolazi ili može prolaziti. To je razlog zbog kojeg se u Kur'anu i hadisima u pogledu poslušnosti djeteta roditeljima i prava roditelja majka stavlja ispred oca.

Jedan od temeljnih principa islama koji je vezan i za prenatalnu fazu čovjekovog razvoja jeste rukovoditi se principom ostvarenja koristi i otklanjanja štete, što podrazumijeva i određene vidove edukacije i konsultiranja sa stručnim osobama. Kada je riječ o trudnoći, ovo podrazumijeva edukaciju o koracima koje treba poduzeti ukoliko do trudnoće ne može doći i mjerama kojima treba prionuti kako bi se začetom djetetu omogućio što kvalitetniji razvoj. Tim principom rukovodio se i Allahov Poslanik, a.s., koji je učio od drugih i u skladu s novim saznanjima

mijenjao odluke i smjer djelovanja. Jednu odluku promijenio je i u kontekstu saznanja o tome šta djetetu ne šteti. Naime, u hadisu stoji da je Poslanik, a.s., muslimanima dozvolio snošaj sa ženama koje doje (*al-gīla*), i to nakon što je saznao da Bizantijcima i Perzijancima takva praksa ne šteti. (Muslim, br. 1442)

Pored toga, postoji niz općih smjernica iz sunneta koje doprinose boljem ukupnom zdravlju majke i, samim tim, kvalitetnijem razvoju djeteta u prenatalnoj fazi, kao što su poticanje izgradnje jake i stabilne porodice, smjernice za poboljšanje socio-ekonomskog statusa žena, poticanje braka sa svim što on podrazumijeva, upućivanje na poduzimanje preventivnih mjera, održavanje čistoće te konzumiranje zdrave hrane, usmjeravanje na vođenje zdravog života i liječenje te obaveza iskazivanja posebne pažnje i poštovanja prema onima koji su u nepovoljnom položaju, bilo zbog materijalnog stanja, socijalnog statusa, teškog psiho-fizičkog stanja ili nekog drugog razloga. Pored biheavioralnih, vjera nudi niz kognitivnih i afektivnih mehanizama koji imaju utjecaja na ljudsko zdravlje. Ovi mehanizmi su posebno važni zbog toga što pružaju objašnjenje o smislu iskušenja i rubnim životnim situacijama te potiču utješne emocije, o čemu ćemo nešto kazati kada budemo govorili o pružanju utješnih objašnjenja za komplikacije koje se mogu desiti u toku trudnoće i psihološkog uporišta za njihovo prevazilaženje kao smjernici koja je direktnije vezana za prenatalnu fazu čovjekovog razvoja. Ovi mehanizmi su od ključne važnosti i kada je riječ o majčinom stavu prema trudnoći općenito, što je jedan od osnovnih faktora psihofizičkog zdravlja i razvoja embrija i fetusa. U nastavku ćemo ukratko ukazati samo na neke od navedenih općih smjernica.

Posebno važnu ulogu kada je riječ o fizičkom zdravlju majke ima njena prehrana. Savremena medicina dokazala je štetan efekt koji alkohol, duhan, pretjerano konzumiranje kofeina, nezdrava prehrana itd. imaju

na prenatalnu fazu razvoja čovjeka. Od Poslanika, a.s., prenesen je nemali broj hadisa koji imaju poruku da treba konzumirati zdravu hranu i umjereno se hraniti. U jednom od njih stoji: "Čovjek neće napuniti goru posudu od trbuha. Dovoljno mu je da jede onoliko koliko će ga to održavati uspravnim. A ako već mora pojesti više, neka onda jednu trećinu trbuha napuni hranom, jednu trećinu pićem, a neka jednu trećinu ostavi praznom kako bi lakše disao." (Et-Tirmizi, br. 2499) Poznato je, također, da se u brojnim hadisima strogo zabranjuje konzumiranje alkohola.

Porodično-društveni ambijent je od presudnog značaja za zdravlje majke i, posljedično tome, zdravlje djeteta koje nosi u svojoj utrobi. Istraživanja pokazuju da majčin stav prema trudnoći, njen odnos sa suprugom i razina stresa kojem je izložena spadaju među ključne faktore njenog zdravlja i zdravlja njenog djeteta. (Mujakić, 2009:23–24) Spomenuti faktori, razumljivo je, međusobno se prepliću i ovisni su jedan o drugom.

Posebnu pažnju sunnet posvećuje odnosu muža prema ženi, naročito u situacijama kada ona doživljava određene psihofizičke promjene, kao što je to slučaj za vrijeme trajanja menstruacije ili trudnoće. Istraživanje koje je urađeno na 13.000 djece i njihovih porodica pokazuje da žena u lošem braku ima 237% veći rizik da nosi psihološki i fiziološki defektno dijete u odnosu na ženu koja živi u braku ispunjenom ljubavlju i podrškom. (Mujakić, 2009:23–24) Poslanik, a.s., u obavezu je stavljao lijep odnos prema ženama. Prenosi se od njega da je kazao: "Najbolji među vama su oni koji su najbolji prema svojoj porodici, a ja sam među vama najbolji prema svojoj porodici..." (Et-Tirmizi, br. 4163) Harmonični porodični odnosi ovisi i o ženinom odnosu prema mužu, pa se u hadisima naglašava i njena uloga u izgradnji jake i stabilne porodice. Prenosi se da je Poslanik, a.s., kazao: "Kada bih naredio da se nekome čini sedžda [poštovanja], naredio bih da je žena čini svome mužu." (Et-Tirmizi, br. 1170)"

U patrijarhalnom društvu u kakvom je živio Poslanik, a.s., muškarci su izdržavali žene, što je pravo koje je ženama Poslanik, a.s., zagarantirao. Pored toga, islam je, općenito uzevši, izjednačio ženu s muškarcem u ljudskom dostojanstvu i unaprijedio njen socio-ekonomski status. Naime, islam je ženi dao različita prava koja u vrijeme Poslanika, a.s., nije imala, poput prava na posjedovanje imovine i nasljedstvo te pravo na odabir supružnika, a ukinuo određene prakse kojima se narušavalo dostojanstvo žene. Neke od tih praksi koje je islam najoštrije osudio i zabranio jesu: zakopavanje žive ženske djece, osjećaj sramote kada se rodi žensko dijete, bivanje žene dijelom nasljedstva, držanje žene u neizvjesnosti na način da se prema njoj ne ispunjavaju bračne obaveze, dok joj se, s druge strane, ne daje razvod braka te mogućnost vraćanja žene u toku trajanja poslijebračnog pričeška neograničen broj puta. Status žene u vrijeme Poslanika, a.s., objašnjava zašto je on u najznačajnijim svojim obraćanjima spominjao lijep odnos prema ženama, pa se tako, naprimjer, prenosi da je na Oprosnom hadžu izgovorio i ove riječi: “Bojte se Allaha kada su u pitanju vaše žene. Vi ste ih oženili uz Allahovu garanciju. Njihova čast vam je postala dozvoljena Allahovom riječju... Njihovo pravo je da ih hranite i oblačite koliko vam mogućnosti dozvoljavaju.” (Muslim, br. 1218)

U nastavku navodimo konkretnije smjernice Poslanika, a.s., koje su vezane za prenatalnu fazu čovjekovog života, a to su:

1. Uzimanje za supružnika osobe koja je privrženica vjeri – Izbor bračnog druga svojevrstan je priprema za odgoj djeteta. Izborom bračnog druga bira se i majka, odnosno otac budućeg djeteta. Jedan od osnovnih ciljeva braka općenito i islamskog koncepta braka posebno je sticanje potomstva/produženje vrste, što se i ističe u hadisu u kojem je Poslanik, a.s., posavjetovao svoje sljedbenike da se žene onim ženama koje ih vole i koje su rotkinje, dodajući da će se on na Sudnjem danu ponositi brojem

svojih sljedbenika pred drugim ume-tima. (Ebu Davud, br. 2052) Poslanik instruirao vjernike da vode računa o vjeri i karakteru prilikom izbora bračnog druga, budući da je privrženost supružnika vjerskim i moralnim vrijednostima i načelima čvrst temelj porodičnog života, a, samim tim, i razvoja i odgoja djece. Nekoliko hadisa potcrtava tu poruku, među kojima je i hadis shodno kojem je Poslanik, a.s., rekao: “Žena se uzima zbog četiri razloga: imovine, porijekla, ljepote i vjere. Uzmi onu koja ima vjeru, inače ćeš zažaliti / živ bio.” (El-Buhari, br. 5090; Muslim, 1466) U drugom hadisu stoji da je Poslanik, a.s., zeleći da istakne važnost privrženosti vjeri prilikom izbora bračnog druga, rekao da je jedan siromašan čovjek koji je prošao pored njega i njegovih ashaba bolji od bezbroj onih poput bogatog čovjeka koji je prošao pored njih, i to nakon što su ashabi konstatairali da ovaj bogati čovjek zaslužuje da mu se djevojka da, a da siromašan čovjek ne zaslužuje. (El-Buhari, br. 5091) Shodno trećem hadisu, najbolji dunjalučki užitak je dobra i čestita žena. (Muslim, br. 1467)

2. Upućivanje dove prije spolnog odnosa – Dovom se uspostavlja veza s onostranim. Osjećaj povezanosti s Izvorom i Utokom svega stvorenoga na Kojeg se može osloniti tamo gdje prestaju ljudske mogućnosti i u području nepredvidivog, Koji je čovjeku bliži od žile kucavice i Koji je milostiviji prema njemu od majke prema svome djetetu otklanja misli od osjećaja odbačenosti, bespomoćnosti i beznađa, koji su glavni rizikofaktori za pogoršanje psiho-fizičkog zdravlja općenito, a majke koja u periodu trudnoće prolazi kroz određene psihološke i fiziološke promjene posebno. Upravo to može biti poruka predanja u kojem stoji da je Ebu Hurejre kazao: “Najškrtiji je onaj ko škrtari sa selamom, a najslabiji je onaj ko nije u stanju uputiti dovu.” (El-Buhari, br. 1035) Pored svakodnevnog održavanja veze s Allahom kroz namaz, dovu, zikr i druga bogougodna djela, Poslanik, a.s., podučavao je svoje sljedbenike da prije intimnog

odnosa prouče dovu i zatraže zaštitu od Allaha za dijete koje bi potencijalno moglo nastati iz njega, dodajući da, ukoliko to učine, šejtan neće moći nanijeti štetu djetetu. Prenosi se od njega da je kazao: “Ako bi neko od vas, prilazeći svojoj supruzi, kazao: ‘U ime Allaha, Allahu moj, sačuvaj nas od šejtana i udalji ga od onoga što si nam dodijelio’, pa bude suđeno da dobiju dijete, šejtan mu neće moći nanijeti štetu.” (El-Buhari, br. 141) Postoje i dove koje je po sunnetu preporučljivo učiti, a u kojima se od Allaha traži blagoslov u braku za supružnike, što uključuje i njihovu djecu. Jedna od tih dova koju je, shodno hadisu, Poslanik, a.s., učio kada bi nekome čestitao ženidbu glasi: “Neka te Allah blagoslovi, neka ti podari sreću i neka vas sjedini u dobru.” (Ebu Davud, br. 2133)

3. Poticanje nataliteta – Načelno govoreći, islam potiče natalitet. Gore spomenuti hadis koji upućuje na to da se treba ženiti rotkinjama i da će se Poslanik, a.s., ponositi brojem svojih sljedbenika na Sudnjem danu prenosi tu poruku. Pored toga, na tom tragu je i kur’anski nalog da se djeca ne ubijaju iz bojazni od neimaštine, jer Allah hrani njih i njihove roditelje. (17:31) Postoje i hadisi koji govore o *‘azlu*, odnosno izbacivanju sjemena izvan rodnice, što je bilo jedino kontracepcijsko sredstvo za života Poslanika, a.s. U jednom od tih hadisa stoji da je Poslanik, a.s., kazao da je *‘azl* “pokriveno zakopavanje djece”. (El-Buhari, br. 5207–5209; Muslim, br. 1442) Ovu smjernicu treba razumijevati kao hiperbolički iskaz kojim se potiče natalitet. Na to ukazuju i hadisi u kojima stoji da je *‘azl* još za života Poslanika, a.s., bio uobičajena pojava i da ga Poslanik, a.s., nije zabranio. Tako, naprimjer, od Džabira b. Abdullaha prenosi se da je kazao da su ashabi prakticirali *‘azl*, a da im ga Poslanik, a.s., nije zabranio. (Muslim, br. 1440) Dodajmo i to da predominantna većina učenjaka *‘azl*, ukoliko se trajno ne primjenjuje bez opravdanog razloga, ne smatra zabranjenim. Neki od njih drže da je riječ o pokuđenom djelu,

dok ga drugi smatraju dozvoljenim djelom. Određeni učenjaci kao uvjet dozvoljenosti *'azla* navode pristanak supruge. (El-Gazali, 2008:3/160–161)

4. Zabrana ubijanja djece – Čuvanje života djeteta jedan je od važnih principa vezanih i za prenatalnu fazu razvoja djeteta. U nekim hadisima spominje se čuvanje života rođenog djeteta, dok se u drugim govori o čuvanju života djeteta dok je u utrobi majke. Smjernice Poslanika, a.s., vezane za čuvanje života djeteta svoju praktičnu važnost imale su uslijed toga što su njegovi savremenici zakopavali živu (žensku) djecu. Zbog toga je Poslanik, a.s., u određenim slučajevima kao jednu od osnovnih normi islama isticao zabranu oduzimanja dječijeg života. O tome, pored ostalog, svjedoči i hadis u kojem stoji da je 'Ubade b. es-Samit kazao: "Dao sam prisegu Allahovom Poslaniku, a.s., s grupom ljudi [na Akabi], pa nam je on rekao: 'Prihvatam vašu prisegu da nećete nikoga pridruživati Allahu, da nećete krasti, blud činiti, ubijati svoju djecu, lagati potvarajući druge te da mi nećete biti nepokorni u onome što je dobro...'" (El-Buhari, br. 7468) U hadisu stoji da je Poslanik, a.s., odbio izvršiti kaznu nad trudnom ženom koja je učinila blud, rekavši joj da se vrati kada se porodi. (Muslim, br. 1695-1696) O ovom pitanju bit će riječi i u nastavku kada budemo govorili o vremenu udahnuća duše i abortusu.

5. Obaveza priznavanja očinstva – Očinstvo se priznaje u toku prenatalne faze ili nakon rođenja. Islam stavlja u obavezu majci i ocu da priznaju očinstvo djeteta, koje je osnova za nastanak određenih obaveza i prava. Ovo pitanje bilo je posebno važno za života Poslanika, a.s., kada su usvojena djeca imala isti status kao rođena djeca, što je običaj koji je islam dokinuo, i kada nisu postojale savremene metode ustanovljavanja očinstva. Ovim pravom dijete ostvaruje materijalna i nematerijalna prava, poput prava na starateljstvo, izdržavanje, nasljedstvo, pokazivanje određenih dijelova tijela pred mahremom koje je zabranjeno otkriti pred drugima itd., i štiti se od

osjećaja napuštenosti i bezvrijednosti, beskućništva te društvene osude i stigme, dok se društvo štiti od širenja razvrata. (Raḥmānī i Abḥatī, 2017:162–164) U nekoliko hadisa najstrožije se upozorava onaj ko prikriva svoje porijeklo, pa u jednom od njih stoji da je Poslanik, a.s., kazao: "Ko tvrdi da pripada nekome ko mu nije otac, znajući da to nije njegov otac, zabranjen mu je Džennet." (El-Buhari, br. 6766) Analogno tome, majka i otac koji ne priznaju očinstvo čine sličan grijeh kao i osoba koja prikriva svoje porijeklo.

6. Olakšice za trudnicu – Shodno općem principu da teškoća iziskuje olakšanje, za trudnicu u određenim slučajevima važe drugačiji propisi u odnosu na ženu koja nije trudna. Jedan od tih propisa je da žena za vrijeme trajanja trudnoće nije obavezna postiti ukoliko teško podnosi post i ako post ugrožava njeno zdravlje. U hadisu stoji da je Allahov Poslanik, a.s., kazao: "Uzvišeni Allah je putnika oslobodio posta i polovine namaza, a trudnicu ili dojilju oslobodio je posta..." Nakon što je ustvrdio da je ovaj hadis dobre vjerodostojnosti (*ḥasan*), Et-Tirmizi je kazao da se, shodno mišljenju učenjaka, postupa po ovom hadisu. (Et-Tirmizi, br. 711) Na osnovu spomenutog općeg principa i određenih hadisa, neki učenjaci smatraju da žena za vrijeme trajanja trudnoće može koristiti i druge olakšice. Tako, naprimjer, pojedini učenjaci, poput Aḥmeda b. Hanbela, drže da je zbog različitih vidova poteškoće i slabosti dozvoljeno spajati namaze. Tu mogućnost dozvoljavaju i trudnici, s tim što kao uvjet postavljaju da se ona ravna prema svom stanju, tj. da spaja namaze samo ukoliko joj klanjanje svakog namaza u njegovom vremenu uzrokuje veću poteškoću i zdravstvene probleme. (Al-Ḥaṭīb, 1420/1999:29–39)

7. Pružanje utješnih objašnjenja za komplikacije koje se mogu desiti u toku trudnoće i psihološkog uporišta za njihovo prevazilaženje – Osjećanja koje potiče vjera, kao što su nada i optimizam, pomažu čovjeku da savlada i da se, bez težih posljedica po

psihofizičko zdravlje, nosi sa životnim iskušenjima i nedaćama. Shodno kazanom, nada i optimizam koji se temelje na uvjerenju da će Allah nagraditi svako ovodunjalučko iskušenje i da On zna šta je najbolje za ljude otklanja strah i druge negativne emocije. Poslanik, a.s., ulijevao je nadu i optimizam trudnicama tako što je spominjao nagradu za iskušenje koje ih može snaći. Pored hadisa koji govore općenito o tome da su iskušenja iskup za grijeha i da za njih slijedi nagrada ukoliko su praćena strpljivošću i zadovoljstvom Allahovom odredbom, preneseni su hadisi koji govore o nagradi koju ima trudnica u slučaju da umre i/ili izgubi dijete. U hadisu se tvrdi da, pored onoga ko bude ubijen na Allahovom putu, postoji još sedam vrsta šehida, a da je jedna od njih majka koja umre dok je trudna/prilikom porođaja. (Ebu Davud, br. 3112) Poruka drugog hadisa je da će smrt troje, pa i dvoje djece biti njihovoj majci štiti od Vatre. (El-Buhari, br. 101; Muslim, br. 2632-2634)

2. Naučni aspekt hadisa o prenatalnoj fazi

Postoji nekoliko hadisa u kojima se navode informacije koje je potvrdila savremena nauka, a vezani su za prenatalnu fazu čovjekovog života. Ti hadisi govore o faktoru koji je presudan za fizički izgled djeteta, period trudnoće kada se formiraju određeni organi i određuju neki aspekti sudbine te broju zglobova koje čovjekov organizam ima.

Kada je riječ o faktoru koji je presudan za fizički izgled djeteta, nekoliko hadisa govori o tome, a u nekim od njih naznačava se da je melek Džibril Poslanika, a.s., obavijestio o odlučujućem faktoru koji određuje fizički izgled djeteta. Od Enesa b. Malika prenosi se da je Abdullah b. Selam Poslaniku, a.s., postavio tri pitanja, želeći da ispita da li je on zaista Božiji poslanik. Nakon što je dobio odgovor na sva tri pitanja, postao je musliman. Jedno od pitanja bilo je: "Šta uzrokuje da dijete liči na oca,

odnosno majku?” Poslanik, a.s., kazao je: “Što se tiče djeteta, ako muška tekućina pretekne žensku tekućinu, dijete će ličiti na oca, a ako ženska tekućina pretekne mušku tekućinu, dijete će ličiti na majku.” Na kraju hadisa Poslanik, a.s., istakao je da je u davanju odgovora bio nadahnut od meleka Džibrila. (El-Buhari, br. 3938) Drugi hadisi preciziraju šta se podrazumijeva pod muškom i ženskom tekućinom, pa se u jednom od njih navodi da je Poslanik, a.s., rekao: “Muška tekućina je opora i bijela, a ženska nježna i žućkasta, pa koja nadvlada, sličnost od nje dolazi.” (Muslim, br. 311)

Ovi hadisi govore o utvrđenoj naučnoj činjenici shodno kojoj na formiranje zigota utječu spermij, koji je sastojak sjemene tekućine koja je opora i bijela, i jajna stanica, koja je sastojak folikularne tekućine koja je nježna i žućkasta. Savremena medicina objašnjava ovaj fenomen na sljedeći način:

Četrnaestog dana od početka menstrualnog ciklusa jajnik oslobađa malu supstancu kuglastog oblika, koja se sastoji od tanke membrane koja je obavija i naziva se folikul, a u unutrašnjosti folikula nalazi se određena količina tekućine žute boje, koja se naziva folikularna tekućina. U sredini folikularne tekućine nalazi se mala jezgra koja se naziva jajnom stanicom i koja se ne može vidjeti golim okom. Jajna stanica se sjedinjuje sa spermijem koji do nje dolazi nakon spolnog općenja, da bi oni skupa formirali oplodenu stanicu, odnosno prvu reproduktivnu stanicu koja će se razvijati do kraja trudnoće. Treba napomenuti da jajna stanica kod žene ima istu ulogu kao spermij kod muškarca te da žućkasta ili folikularna tekućina kod žene ima istu funkciju kao sjemena tekućina kod muškarca. Sjemeni tekućina prenosi spermije, štiti ih i hrani te im pomaže da dođu do jajne stanice koja je smještena u jajovodu nakon njenog izlaska iz jajnika, a folikularna ili žućkasta tekućina prenosi jajnu stanicu, štiti je i pomaže joj da “sklizne” do jajovoda, gdje je smještena

dva dana u iščekivanju spermija. I sjemena i folikularna tekućina predstavljaju faktore koji doprinose začeću, ali ne formiraju oplodenu stanicu. Ono što, zapravo, formira oplodenu jajnu stanicu jesu njihovi sastojci (spermij i jajna stanica). Sjedinjenjem jajne stanice i spermija započinje proces formiranja zigota. (Mahrān, 1430/2009:2/94–95)

Hadisi govore i o čovjekovom razvoju u prenatalnoj fazi i vremenu kada se određuju neki aspekti sudbine. Hadis koji o tome govori glasi: “Kap sjemena se smješta u matericu četrdeset/četdeset dvije/četdeset i nekoliko noći, a onda se do nje spušta melek.” U hadisu se nadalje govori o tome da Uzvišeni Allah nakon toga određuje spol, životni vijek i nafaku čovjeka. (Muslim, br. 2645) U drugom hadisu koji govori o ovoj temi stoji: “Uzvišeni Allah je za svaku matericu zadužio jednog meleka koji govori: ‘Gospodaru moj, ova je sperma oplodena stanica, sada je, Gospodaru moj, ugrušak, a sada, Gospodaru moj, već komad mesa’, a kada [Allah] htjedne da upotpuni njegovo stvaranje, opunomoćeni melek pita: ‘Da li je muško ili žensko...’” (El-Buhari, br. 318)

Nauka je dokazala da se tri faze razvoja djeteta u utrobi majke koje Kur’an spominje (*nutfā*/kap sjemena, *‘alaqa*/ugrušak i *mudga*/komad mesa) dešavaju unutar prvih četrdeset dana od začeća. U okviru prvih četrdeset dana počinju se formirati i kosti koje se oblažu mesom. (Ġamīl Abū Sāra, 2012:156) Citirani hadisi sugeriraju da se spomenute tri faze razvoja dešavaju unutar prvih četrdeset dana razvoja. U sedmoj sedmici trudnoće položaj embrija je uspravniji. Tjelesne strukture – oči, nos, ruke, noge i unutrašnji organi – razvijeni su i prepoznatljivi. U ovoj fazi embrij reagira na dodir i može se micati. (Berk, 2008:79) Iz navedenih hadisa može se zaključiti da se upravo krajem šeste i početkom sedme sedmice upotpunjuje stvaranje i počinje život. Interesantno je još spomenuti da do sedme sedmice trudnoće genitalni trakt muškarca i žene imaju istu građu. Morfološke

karakteristike spola mogu se razlikovati tek u sedmoj sedmici trudnoće (Sadler, 2019:267), na šta ukazuje i gore spomenuti hadis.

U kontekstu tumačenja ovog hadisa smatramo bitnim spomenuti da su učenjaci zauzeli tri stava po pitanju abortusa; prvi je da je abortus zabranjen u svim fazama, drugi je da je zabranjen nakon šeste sedmice trudnoće, a treći da je zabranjen stotinu dvadeset dana nakon začeća. (Šālih, 2011:59–67, 243–253) Drugi stav temelji se upravo na razmatranom hadisu koji implicira da život počinje krajem prve i početkom druge četrdesetice od začeća. Treći stav je, također, utemeljen na hadisu. (El-Buhari, br. 3208; Muslim, br. 2643) Analiza tog hadisa iziskuje zasebnu studiju, pa se ovdje njime nećemo baviti. Napomenut ćemo samo da su učenjaci koji zauzimaju ovaj stav iz ovog hadisa razumjeli da faze razvoja djeteta u utrobi majke koje Kur’an spominje traju stotinu dvadeset dana, svaka od njih po četrdeset dana, što je stav koji je osporen izvjesnim naučnim saznanjima za koje ovi učenjaci nisu znali.

Hadisi nude još neke informacije koje su vezane za prenatalnu fazu razvoja čovjeka. Ovdje ćemo spomenuti samo hadis u kojem se kaže da u čovjekovom tijelu postoji tri stotine šezdeset zglobova. U tom hadisu stoji da je Poslanik, a.s., kazao: “Svaki čovjek je stvoren s tri stotine i šezdeset zglobova (*mafsil*)...” (Muslim, br. 1007) Nekoliko savremenih studija, kako onih koje su rađene od nemuslimana tako i onih koje su napisali muslimani, potvrđuju da ljudski skelet ima 360 zglobova. (Ġamīl Abū Sāra, 2012:152–153)

Za kraj napomenimo i to da je jedno od pitanja koje se razmatra prilikom naučnog tumačenja hadisa da li je Poslanik, a.s., razmatrane hadise mogao izreći na osnovu svog mišljenja i u tom vremenu dostupnih saznanja. U tom smislu, postavlja se pitanje da li su informacije koje hadisi nude bile poznate za života Poslanika, a.s., ili prije njega te, posljedično tome, da li je on govorio na osnovu Objave ili informacija koje je dobio

od drugih. Analizirajući razmatrane hadise, naišli smo samo da je u staroj kineskoj kosmologiji, nekoliko stoljeća prije Poslanika, a.s., zastupano mišljenje da u ljudskom tijelu ima tri stotine šezdeset zglobova, i to u kontekstu govora o tome da je čovjek mikrokosmos, te da tri stotine šezdeset dana u godini (kako su oni računali) imaju ekvivalent u ljudskom tijelu. (Smith, 2008:35) Međutim, budući da se, shodno našim saznanjima, ni u jednom izvoru na arapskom jeziku ne navodi taj podatak izuzev u hadisu i da nije bilo značajne interakcije između muslimanske i kineske civilizacije za života Poslanika, a.s., držimo da je malo vjerovatno da je Poslanik, a.s., taj podatak preuzeo od drugih posredstvom trgovine ili na neki drugi način. Usto, postoje kontroverze o tome da li kineska riječ koja se prevodi kao zglob znači zglob ili nešto drugo. Treba imati u vidu i da su po pitanju broja zglobova postajala i drugačija mišljenja kod starih civilizacija, pa su tako, naprimjer, stari Indijci smatrali da ljudski organizam ima dvije stotine deset zglobova (Barnett i dr., 1913:222), zbog čega se postavlja pitanje zašto takva mišljenja Poslanik, a.s., nije preuzeo. Ovo pitanje, svakako, zahtijeva zasebnu studiju koja bi istražila da li je podatak koji se spominje u hadisu bio poznat Poslanikovim, a.s., savremenima ili, makar, nekima od njih. Takva studija trebala bi da ispita šta se u hadisu tačno podrazumijeva pod zglobom (mafsil), da li se on odnosi na sve faze čovjekovog života i svakog čovjeka i da li je nauka kategorički utvrdila da u ljudskom tijelu postoji tačno tri stotine šezdeset zglobova. Pored toga, treba naznačiti da se u ovom hadisu ne tvrdi da je Poslanika, a.s., melek Džibril obavijestio o broju zglobova u ljudskom tijelu, za razliku od hadisa koji govore o presudnom faktoru koji utječe na izgled djeteta. U njemu se, također, ne navode informacije koje su vezane za svijet transcendentnog, za razliku od hadisa koji govore o određenim razvojnim fazama kroz koje dijete u utrobi majke prolazi, a u kojima se spominju melek i

njegova zaduženja vezana za prenatalnu fazu, što je indicija da ih je Poslanik, a.s., izrekao pod utjecajem Objave.

Zaključak

U hadisima se mogu pronaći određene smjernice i informacije koje su vezane za prenatalnu fazu čovjekovog života. Poslaničke smjernice vezane za ovu fazu mogu se klasificirati na opće, odnosno smjernice koji nisu direktno vezane za nju i/ili se tiču i drugih faza, i specifične, tj. one koje su u neposrednijoj vezi s njom. Kada je riječ o informacijama koje sunnet nudi o ovoj fazi, hadisi koji tretiraju ovu temu sagledavaju se i u svjetlu naučnog tumačenja hadisa. Naime, ovakvim hadisima argumentira se nadnaravnost sunneta, s obzirom na to da (medicinska) znanja o kojima je riječ nisu bila dostupna za života Poslanika, a.s. U nekim od ovih hadisa Poslanik, a.s., ističe da govori na osnovu onoga što mu se objavljuje.

Opće smjernice Poslanika, a.s., koje se mogu dovesti u vezu s prenatalnom fazom uključuju prvenstveno najopćenitiji princip pribavljanja koristi i otklanjanja štete, koji podrazumijeva i edukaciju i savjetovanje sa stručnim osobama. U kontekstu naše teme, ovaj princip odnosi se na redovne preglede koje roditelji trebaju obavljati kako bi spriječili negativan ishod i edukaciju o svim pozitivnim i negativnim faktorima koji utječu na psihofizičko zdravlje embrija i fetusa.

Konkretnije govoreći, niz bihevioralnih, afektivnih i kognitivnih mehanizama koje sunnet promiče doprinose ukupnom zdravlju majke, a, samim tim, i njenog djeteta. Ovi mehanizmi odnose se na promicanje zdravlja uz pomoć pogleda na svijet i načina života koji su u skladu s poslaničkim smjernicama. Te smjernice uključuju poticanje izgradnje jake i stabilne porodice, smjernice za poboljšanje socio-ekonomskog statusa žena, poticanje braka sa svim što on podrazumijeva, upućivanje na poduzimanje preventivnih mjera, održavanje čistoće i konzumiranje zdrave

hrane, usmjeravanje na vođenje zdravog života i liječenje, obavezu iskazivanja posebne pažnje i poštovanja prema onima koji su u nepovoljnom položaju, bilo zbog materijalnog stanja, socijalnog statusa, teškog psihofizičkog stanja ili nekog drugog razloga, pružanje objašnjenja o smislu iskušenja i rubnim životnim situacijama te poticanje utješnih emocija.

Specifične poslaničke smjernice vezane za prenatalnu fazu odnose se na uzimanje za supružnika osobe koja je odana vjeri, upućivanje dove prije spolnog odnosa, poticanje nataliteta, zabranu ubijanja djece, priznavanje očinstva, olakšice za trudnicu te pružanje utješnih objašnjenja za komplikacije koje se mogu desiti u toku trudnoće i psihološkog uporišta za njihovo prevazilaženje.

Sunnet nudi i nekoliko informacija koje su vezane za fiziološke procese koji se dešavaju prilikom začeća i u toku trudnoće. Ove informacije se danas tretiraju i iz perspektive naučnog tumačenja hadisa, u smislu da se njima nastoji potkrijepiti tvrdnja o nadnaravnosti sunneta i, samim tim, istinitosti misije Poslanika, a.s. U tom pogledu, među hadise koji se tretiraju u tom svjetlu su hadisi u kojima se govori o presudnom faktoru koji utječe na izgled djeteta, oni u kojima se govori o periodu prenatalne faze kada se formiraju određeni organi i određuju neki aspekti sudbine te oni koji govore o broju zglobova u ljudskom organizmu.

Premda se hadisi koji govore o prenatalnoj fazi mogu i trebaju tumačiti u svjetlu nauke, ne treba gubiti iz vida njihovu primarnu intenciju upute, odnosno usmjeravanja na ono u šta treba vjerovati i način na koji treba djelovati. Hadisi koji govore o presudnom faktoru koji utječe na izgled djeteta iskazani su u kontekstu potvrđivanja poslanstva Muhammeda, a.s., i ustanovljavanja određenih propisa. Hadisi koji govore o fazama razvoja djeteta u prenatalnoj fazi dovode se u vezu s Božijim stvaranjem i obavezom da se vjeruje da On stvara čovjeka i određuje sudbinu. Konačno, hadisi koji

govore o broju zglobova u ljudskom organizmu dovode se u vezu s obavezom da se djeluje u skladu s onim što Stvoritelj zahtijeva i čine dobra djela. Za ovu priliku bit će dovoljno da navedeno puni tekst samo jednog

već spomenutog hadisa koji govori o broju zglobova u ljudskom organizmu, a koji potvrđuje naznačenu intenciju. U tom hadisu stoji: "Svaki čovjek stvoren je s tri stotine i šezdeset zglobova, pa ko veliča Allaha, zahvaljuje

Mu, slavi Ga, traži oprost za svoje grijeh, ukloni kamen, trn ili kost s puta kojim prolaze ljudi, naredi dobro, odvрати od zla do broja tih tri stotine šezdeset zglobova, on će tada, zaista, hodati/omrknuti udaljen od Vatre."

Literatura

- Barnett, Lionel D. i dr. (1913). *Antiquities of India*. London: Philp Lee Warner.
- Berk, Laura E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. S engleskog preveli: Gordana Keresteš i dr. Zagreb: Naklada slap.
- Buhari, Muhammed b. Ismail (1429/2008). *Sabihu-l-Buhari: Buharijeva zbirka hadisa*. S arapskog preveli: Hasan Škapur i dr. Četiri toma. Sarajevo: Visoki saudijski komitet.
- Ġamil Abū Sāra, Ġamil Farid (maj 2012). *Aṭar al-ilm at-tağribi fi naqd al-ḥadīṭ an-nabawī*. Doktorski rad. Fakultet postdiplomskih studija Jordanskog univerziteta.
- Gazali (el-), Ebu Ḥamid (2008). *Oživljavanje vjerskih znanosti*. S arapskog preveli: Zuhdija Hasanović i dr. Devet tomova. Sarajevo: Bookline.
- Ḥaṭīb (al-), Yahyā 'Abdurrahmān (1420/1999). *Aḥkām al-mar'a al-ḥāmīl fī aš-šarī'a al-islāmīyya*. Bejrut: Dār An-Nafāis – Dār Al-Bayāriq.
- Mahrān, As-Sayyid Maḥmūd 'Abdurrahīm (24–26.04.1430./20–22.04.2009.). "Al-Muškil min ḥadīṭ naz' al-walad bayna ad-dalāla al-warrāṭīyya wa al-fiqhiyya". *As-Sunna an-nabawīyya bayna dawābīṭ al-fahm as-sadīd wa mutaṭallibāt at-tağdīd*. Četvrta međunarodna naučna konferencija. Dva toma. Dubai: Kulliyya ad-dirāsā al-islāmīyya wa al-'arabiyya.
- Mujakić, Suada (2009). *Trudnoća i dojenje*. Bužim: Ilum.
- Naysābūrī (al-), Muslim b. al-Ḥağğāğ (2015). *Muslimova zbirka hadisa s komentarom*. S arapskog preveli i prokomentirali: Šefik Kurdić i Semir Rebronja. Osam tomova. Zenica – Novi Pazar: Islamski pedagoški fakultet – Centar za proučavanje orijentalne kulture i civilizacije.
- Rahmāni, Ibrahim i As-Sa'id Abḥati (1938/2017). "Ḥuqūq at-tifl fi al-islām min al-wilāda ilā al-bulūg". *Mağalla ad-dirāsāt al-fiqhiyya wa al-qaḍāiyya*, br. 4.
- Sadler, Thomas W. (2019). *Langman's medical embryology*. 14. izd. Filadelfija: Wolters Kluwer.
- Šalih, Ḥalid Muḥammad (2011). *Aḥkām al-ḥaml fī aš-šarī'a al-islāmīyya*. Egipat: Dār al-kutub al-qānūniyya – Dār šatā li an-našr wa al-barmağiyāt.
- Sidžistani (es-), Ebu Davud Sulejman b. el-Es'as (2012). *Sunen Ebu Davuda*. S arapskog preveo i prokomentirao: Mahmut Karalić. Sedam tomova. Novi Pazar: El-Kelimeh.
- Smith, Richard J. (2008). *Fathoming the Cosmos and Ordering the World*. Sarlottsвил i London: University of Virginia Press.
- Tahir, Muhammad i Muhammad Tahir Tahir Khalily (2016). "Factors Affecting Prenatal Development: An Analysis from the Sunnah and Contemporary Psychology". *Research Journal Al Baṣīrah*, vol. V, br. 2.
- Tirmizi (et-), Ebu 'Isa (1999). *Tirmizijin džami'-sunen – Tirmizijina zbirka hadisa*. S arapskog preveo i prokomentirao: Mahmut Karalić. Sedam tomova. Travnik: Elči Ibrahim-pašina medresa.

الموجز

مرحلة ما قبل الولادة من حياة الإنسان في السنة النبوية

فاضل ماليوكي

يتحدث هذا المقال عن مرحلة ما قبل الولادة من حياة الإنسان في ضوء موروث السنة النبوية. ويتكون المقال من قسمين، الأول يتحدث عن التوجيهات النبوية المتعلقة بهذه المرحلة، والتي تم تصنيفها في توجيهات عامة وخاصة. أما الجزء الثاني فيحلل موضوع النقاش من الناحية العلمية. توجد عدة أحاديث نبوية تصف العمليات الفسيولوجية التي تدور في مرحلة ما قبل الولادة، واليوم تُشرح هذه الأحاديث في ضوء الحقائق العلمية، مما يؤكد إعجاز السنة النبوية.

الكلمات الرئيسية: السنة النبوية، الحديث، مرحلة ما قبل الولادة، الجنين.

Summary

PRE-NATAL PHASE OF HUMAN LIFE
IN THE SUNNAH

Fadilj Maljoki

This article relates about the pre-natal phase of human life in the light of Messenger's legacy. It comprises of two parts. The first part discusses Messenger's teachings regarding the topic. These teachings are further classified into general directions and specific instructions. The other part of the article offers a scientific analysis of the subject matter. In fact, there is a number of traditions speaking of the physiological processes that occur in the pre-natal phase of life. These traditions are interpreted today in the light of scientific evidence and are also used as an argument in claims about the supernatural origin of the Sunnah.

Keywords: the Sunnah, Hadith, pre-natal phase, embryo, foetus